

punitur, ob injuriam Christiano nomini illatam; ac si promissio accesserit matrimonii, etiam adulterii, non tamen capitis pœna à jure civili coercesur (3).

(1) L. 5 cod. de Episc. et cleric., Nov. 125 c. 45. Sed hodie criminos bona heredibus relinqui solent Auth. Bona cod. de Bon. proscript.

(2) Can. 6, 11, 25, 28 caus. 27 qu. 1.

(3) L. 6 cod. de Judæis.

8. Raptores virginum, nisi assentiente puella crimen matrimonio purgetur, excommunicatione puniuntur, aut depositione si clericus raptor fuerit (1). Raptores mulieris, quæ virum habet, subsunt pœnis adulterorum; ac ceteris, quæ singularum gentium moribus receptæ sunt (2); sacrarum autem virginum, sive monialium raptores pœnas perferunt, quæ à sacris Canonibus contra raptores simul, et sacrilegos sunt constitutæ (3). Jus Civile pœna capitis animadvertit in raptorem mulieris, præsertim nuptæ, et illius bonâ addicit ipsi mulieri, quæ rapta est, modo ingenua, non ancilla, aut libertina sit (4).

(1) Can. 1 caus. 56 qu. 2.

(2) Concilium Tridentinum Sess. 24 c. 6 de Reform. matrim. plures constituit pœnas contra eos, qui matrimonii inveniendi causa mulierem rapiunt. Verum hoc decretum non pertinere ad eos, qui ut suam expleant libidinem, raptum committunt, fere omnes sentiunt. Quare adversus eos obtinere debent pœnæ, quæ gentium moribus, et legibus sunt constitutæ, quod recte observat Maschatus Instit. Jur. Canon. l. 5 tit. 17 n. 4.

(3) Can. 2 et seq. Caus. 56 qu. 2.

(4) L. un. cod. de Raptor virg.

9. Sodomia, et conjunctio cum bestiis non delicta, sed monstrua, et prodigia sunt. Olim quisquis tam fœda, et immania patrasset crimina, quæ contra naturam dicuntur, non solum à limine, verum etiam ab omni Ecclesiæ tecto removebatur (1). Hodie sodomia perfecta à Jure civili morte punitur, quæ pœna ita exasperatur, ut infandi criminis rei vivi, vel saltem eorum cadavera igne comburantur (2). Jure canonico excommunicatio in laicum, in clericum vero depositio ab officio, beneficio, ordine clericali, et in monasterium detrusio constituta est (3). Eodem quoque modo puniuntur, qui sua cum bestiis corpora commiscuerunt.

(1) Tertulianus de Pudicit. c. 4 p. 517 ed. Rigaltii Paris. 1675, Reliquas autem, inquit, libidinum furias et in corpora, et in sexus ultra jure naturæ, non modo limine, verum omni Ecclesiæ tecto submovenus, quia non sunt delicta, sed monstra. Atque hi sunt, quos hyemantes appellat Sy-

nodus Ancyra, qui quæ ob criminis immanitatem, ne digni quidem haberentur, qui locum obtinerent inter stentes, qui primus erat pœnitentiæ gradus. Vide quæ scripsi, l. 2 tit. 2 §. 74 not. 1 p. 94.

(2) L. 51 cod. ad L. Jul. de Adulter., §. 4 Instit. de publ. judic., Novell. 77 c. 1, L. 6 cod. Theod. ad L. Jul. de Adulter., quam legem integram describit Auctor collat. Mosaic. et Rom. leg. tit. 5 de Stupratoribus apud Schultingium Jurispr. veter. ante-justinian. p. 753 ed. Lipsiæ 1737.

(3) Cap. 4 de Excess. Prælat. Clerici, qui se spurcissimo crimine pluries inquinaverunt, degradari, et curiæ sæculari tradi debent, sicut demonstravi l. 1 tit. 8 §. 25 p. 529.

Quæ de venereis delictis statuerunt nostrates leges, exponit Præp. Sala, op. *Ilustracion del Derecho Real*, lib. 2 tit. 27.

TITULUS XVI.

DE USURIS.

1. USURA QUID?—2. USURÆ VETITÆ.—3. AD 5. NON SOLOM HUMANO, SED ETIAM DIVINO, AC NATURALI JURE.—6. NUM USURÆ ALIQUANDO PERCIPI POSSINT?—7. LUCRUM CESSANS.—8. DAMNUM EMERGENS.—9. PACTUM DE SOLVENDIS USURIS.—10. MORA, ET INTERPELLATIO.—11. PERICULUM AMITTENDÆ SORTIS, ET FÆNUS NAUTICUM.—12. CONTRACTUS MOHATRA.—13. PACTUM ANTICHRESIS.—14. QUANDO HOC PACTUM NON INPROBET JUS CANONICUM?—15. COMMISSORIA LEX IN PIGNORIBUS.—16 AD 18. MONTES PIETATIS.—19 AD 20. CENSUS REALIS.—21 ET 22. CENSUS PERSONALIS.—23. CENSUS VITALITIUS.—24. CAMBIUM.—25. CAMBIUM SICCEM.—26. AD 29. CAMBIUM OBLIQUEM.—30. SOCIETAS AD CAPUT SALVUM.—31. AD 35. CONTRACTUS TRINUS.—36. PÆNÆ IN USURARIOS.—37. QUOMODO ALIQUEM USURARIUM ESSE CONSTET?

1.

CRIMINIS loco est etiam usura, cujus nomine intelligimus: lucrum, quod ex mero mutuo percipitur, cum scilicet post statutum tempus usur exigitur, quam mutuo datum est (1). Ethnicis permittebat usuras jus divinum à veritate, qua ipsi utebantur (2), et antiquo errore, falsaque opinione decepti, ipsi etiam Christiani Imperatores suis legibus usuras ferendas putarunt (3). Verum hi omnes, in illis quoque tenebris erroris, malum in usu- ris inesse intellexerunt; easque propterea certis coercuere legibus, modumque constituerunt, quem in exercendis usuris tenere oportebat (4).

(1) Usuræ nomen etiam rei usum, partamque ex re utilitatem significat; sed proprie Theologi, et Canonistæ comprehendunt lucrum, quod ex mutuo percipitur. Videlicet usuram, aut fœnus committit, qui ex ipsomet mutuo, ut inquit Benedictus XIV. in Encycl. Vix pervenit, 145 ad Episc. Ital. t. 1 ejus Bullarii p. 555 ed. Ven., quod suapte natura tantumdem reddi postulat, quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra sortem lucrum aliquod ratione mutui sibi deberi contendat.

(2) L. 1 ff. de Pignor. L. 29 ff. de Usur. Aptal Athenienses frequentes erant usurae, ut ostendit Samuel Petrus L. Attic. l. 5 c. 4, eas tamen vehementer improbant Plato, Aristoteles, Plutarchus, aliique antiqui scriptores. Usitatissima apud Romanos erant usurae centesima, quae scilicet centesimam sortis partem quoque mense reddebant, ac duodecim ex centenis per annum conficiebant. Nam Romani usuras per menses, nimirum ipsis Kalendis, seu primo cujusque mensis die accipiebant, ut late demonstrat Heinecius Antiq. Roman. ad Instit. l. 3 tit. 15 §. 4 opp. t. 3 p. 348 ed. Neap. 1769, unde orta est actio Kalendarii L. pen. ff. Si cert. pet., et L. ult. ff. de Pecul., quam etiam memorat Seneca de Benefic. l. 7 c. 40 opp. t. 4 p. 846 ed. Amstelæd. 1672: *quid fœnus, inquit, et Kalendarium, et usurae, nisi humanæ cupiditalis extra naturam quæsitâ nomina?* Hinc Basilius in Psalm. 14 n. 2 opp. t. 1 p. 108 ed. Paris. 1721, menses *usurarum parentes* vocat; et Ambrosius de Tobia c. 12 opp. t. 1 p. 14 ed. Ven. cit. habet hæc: *usura dolores partus animo debitoris excitare videntur: Veniunt Kalendæ, parit sors centesimam. Veniunt menses singuli, generantur usurae.* Hæ usurae legitimæ appellantur in L. 8 cod. Theod. de Usur., ut observant Cironius Observ. lib. 4 c. 5 n. 3 p. 81 ed. Vindebon. 1761, et Brissonius Select. antiq. l. 3 c. 4 p. 64 et seq. ed. Lugduni Batav. 1749; ac dicuntur etiam *unciariæ*, quod singulis mensibus unciam darent, quæ postea, uti testatur Tacitus Annal. l. 6 n. 16 opp. t. 2 p. 30 ed. Ven. 1708, rogatione tribunicia ad semuncias reductæ sunt. Scilicet cautum est, ut ex centenis non amplius duodecim, sed tantum sex quoque anno solverentur. Non enim eadem semper usurarum ratio fuit, Theodosio M. Imperatore centesima aucta erat uno semisse, et aliæ etiam aliis temporibus fuerunt centesimæ usurae vices, quas narrat Gothofredus in L. 4 cod. Theod. de Usur. t. 1 p. 270 et seq. ed. Lipsiæ 1736. A Græcis *centesima* usura dicitur, cum pro mina singulis mensibus drachma solvebatur, quod drachma esset centesima pars minæ. Genus omne usurarum, quibus Romani utebantur, præter ceteros, explicat Binghamus Origin. eccles. l. 6 c. 2 §. 6 t. 2 p. 318 seq. ed. Halæ Magdeburg. 1751.

(3) L. 4 cod. Theod. de Usur., L. 16 cod. de Usur. Usuras vetuit Basilius Macedo Imperator, uti constat ex ejus constitutione apud Harmenopolium in Prompt. l. 3 tit. 7 in fin., sed Patris constitutione abrogata, eas restituit Leo filius Novel. 54. Anacœmus vero, sive usurae usurarum, civilibus quoque legibus vetitæ sunt, et solutæ conditione indebiti repetuntur L. 26 § 1 ff. de Condict. indeb. L. ult. cod. de Usur. rei judic.

(4) Constantinus M. in cit. L. 4 cod. Theod. de Usur. usurarum modum definiit, statuitque, ut ex pecunia tantum una centesima, ex frugibus vero usura exigeretur, quæ dimidiam partem sortis æquaret, quod postremum usurae genus describit, et nominatim damnat Hieronymus in Ezechiel. l. 6 c. 18 opp. t. 5 col. 210 ed. Vallarsii Veronæ. Atque hæc quidem sunt, ut animadvertit Contius Lection. subseciv. l. 2 c. 2 p. 26 ed. Neap. 1724, usurae sescuplæ, quas una cum centesimis à clericis exerceri vetat Synodus Nicæna can. 47 t. 2 concil. col. 47 collect. Labbæi. Hemiolia scilicet usurae sunt, cum tertia pars sorti usurarum nomine accedit, sive, ut inquit Dionysius Exiguus, *cum ad summam capitis dimidium summæ accedit.* A. Gellius Noct. Attic. l. 13 c. 14 p. 1049 ed. Lugduni Batav. 1666, inter Græca numerorum vocabula, quibus Latina lingua carebat, hemiolion ponit, atque ita definit: *est autem hemiolios, qui numerum aliquem totum in se habet, dimidiumque ejus, ut tres ad duo, quindecim ad decem, triginta ad viginti.* De hemiolis, de quæ centesimis usuris copiose disputat Jacobus Gothofredus in L. 4 cod. Theod. de Usur. t. 1 p. 268 et seq. ed. Lipsiæ 1736.

2. Hebræis cum exteris gentibus usuras exercere licebat, vel quod ipsis Deus jure belli earum bona addiderat, vel ut à fœnore cum suis fratribus arcerentur (1); verum usuras accipere non poterant à proximo suo, quo nomine tantum Hebræicus populus comprehendebatur. Sed postquam à Christiana charitate vocabulum hoc ad omnes homines traductum fuit, eadem quoque usurarum prohibitio latius processit; ita ut nobis neque cum exteris gentibus usuras exercere liceat. Atque hæc quidem constans, et perpetua semper fuit Catholicæ Ecclesiæ sententia, neque ex pecunia, neque ex ceteris rebus fungilibus, quæ secundum quantitatem æstimantur, uti sunt frumentum, vinum, similia mutuo data, quæstum esse faciendum.

(1) Confer S. Ambrosium in can. 12 caus. 14 qu. 4, et S. Thomam l. 3 sent. dist. 37 qu. 1 art. 6, et disp. de Malo qu. 15 art. 5.

3. Genus hoc usurarum non tantum Ecclesiasticis (1), Divinisque legibus (2) est interdictum, sed etiam sua natura turpe, ac nefarium est, et naturali æquitati adversatur. Nam qui ex mutuo plus accipit, quam quod ipse dedit, æqualitatem tollit, quæ in omni contractu servanda, et custodienda diligenter est. In venditione, permutatione, atque aliis hujusmodi contractibus pecunia exæquatur, tolliturque discrimen, quod forte inter datum, et acceptum intercedit.

(1) Concilium Nicænum can. 17 t. 2 concil. col. 47 collect. Labbæi, Carthaginense l. can. 15 t. 2 col. 751, Eliberitanum can. 20 t. 1 col. 994, Turonense l. can. 15 t. 5 col. 77, Lateranense II. can. 15 t. 12 col. 1505, Lateranense III. c. 25 t. 15 col. 450, can. 5 dist. 45, can. 9 dist. 46, can. 1 et 2 dist. 47, can. 2, 5, 6, 8 caus. 14 qu. 4, c. 4, 5, 7 de Usuris. c. 1 et 2 eod. in 6, Clem. unic. eod. tit., Benedictus XIV. in cit. Encyclic. *Vix pervenit* p. 555 t. 1 ejus Bullar. ed. cit. Vide etiam librum meum de Notissimis in jure legibus p. 197 ed. Romæ. Eademque est Patrum omnium sententia, atque ita præter ceteros docent Tertullianus contr. Marcion. l. 4 c. 17 p. 450 ed. Paris. 1675, S. Cyprianus *de lapsis paulo post initium* p. 89 ed. Oxon. Felli 1682, Origenes hom. 5 in Psalm. 56 n. 6 opp. t. 2 p. 665 ed. Paris. 1742, Clemens Alexandrinus Pædag. l. 4 c. 10 t. 1 p. 154 ed. Ven. 1757, S. Justinus Apolog. 1 ad Antonin. p. 52 ed. Paris. 1721, S. Gregorius Nysenus Orat. contr. fœner. in fin. p. 978 t. 1 ed. Paris. 1615, S. Basilius in Psalm. 14 opp. t. 1 p. 107 seq. edit. Paris. 1721, S. Leo M. Ep. 4 ad Episc. Campan. Picæn. et Thusc. c. 8 opp. t. 1 col. 615 ed. Baller. Ven. 1755, S. Ambrosius de Tobia c. 14 n. 49 opp. t. 2 p. 57 ed. Ven. 1781, S. Augustinus Ep. 155 ad Maced. n. 25 opp. t. 2 col. 554 et in Psalm. 56 Ser. 5 n. 6 t. 4 col. 285 ed. Ven. 1750, S. Hieronymus in Ezech. l. 6 c. 18 t. 5 col. 210 ed. Vallars. Veron., S. Hilarius in Psalm. 14 n. 15 opp. t. 1 col. 76 ed. Ver. 1750, Lactantius Div. inst. l. 6 c. 18 p. 485 opp. t. 1 ed. Par. 1646.

(2) Exod. XXII. 25, Deuteronom. XXIII. 19, Levitic. XXV. 35, Eccl. XXIX 2, Ezechiel. XVIII. 22, Psal. XIV. 6, LIV. 42, LXXI. 14, Lucas VI. 34 et 35.

4. In mutuo, cum minus est datum, et plus exigitur, quæ dati, et accepti æqualitas est; aut quo jure illud, quod datum superat, percipi potest? Res ipsa data incrementum respuit, ne dati, et accepti tollatur æqualitas; an forte usus, quem alter alteri concedit, lucrum, et accessionem afferet? Sed qui rem mutuo accipit, is ejusdem rei dominium adipiscitur (1). Ergo habet usum, quia Dominus est rei, quæ usum præstat. Cur igitur dominus, qui usum habet jure domini sui, non alieno beneficio, usuras alteri solvet pro usu rei non alienæ, sed suæ? Lucrum igitur ex re data est contra æqualitatem contractus; lucrum ex usu rei omni juri adversatur, quoniam facit, ut dominus ex re sua fructus non domino persolvat.

(1) L. 1 §. 2 ff. de Obligat. et act. Simile argumentum urget S. Thomas 2, 2 qu. 78 art. 1 Atque hanc quidem domini translationem ex mutuante in mutuatarium fieri, ipsi etiam fatentur Carolus Molinæus *de Usur.* n. 449, Salmasius de Mod. usur. c. 1 et 14. Noodtius de Fœnor. et usur. l. 1 c. 8, atque alii, qui usuras cum jure Divino, et naturali æquitate pugnare inficiantur. Est hic sane error, in quo primum hæsitaverunt Patavini, vel Cathari, ut testatur Ven. Moneta *in opere adversus Catharos, et Valdenses* l. 5 c. 14 §. 2 edito à Ricchinio. Per duodecim sæcula nullum dogmaticum de usuris errorem, sed tantum falsam ex imperitiâ natam opinionem fuisse, observat Ballerinius *de Usur.* in præfat. §. 5. Catharos aliquanto post sequuti sunt Christiani quidam, qui non verebantur asserere, usuram non esse peccatum, uti constat ex literis Alexandri V apud Wadingum Annal. t. 5 p. 61, et Martini V. apud Bremondum Bullar. Dominic. t. 2 n. 41 p. 567. Errorem hunc integravit Calvinus; qui non omnem quidem usuram permisit, sed tamen à divite, non item à paupere, modicum aliquod lucrum propter mutui rationem exigi posse censuit. Calvinum complures hæretici sequuti sunt, inter ceteros autem Claudius Salmasius in duplici tractatu, altero *de Usuris*, altero *de Trapezitico fœnore*, Carolus Molinæus in Tract. *de Usur.*, quem iterum deinceps edidit nomine Gasparis Caballini, Petrus Heingius l. 2 qu. 1, Gerardus Noodtius de Fœnor. et usur. l. 1, Puffendorffius de Jur. nat. et gent. l. 5 c. 7 §. 9 et seq., Gronovius, et Barbeyracus in Not. ad Grotium l. 2 c. 12, et ad Puffendorffium *de Jur. natur. et gent.* l. 5 c. 7 §. 9 et seq. not. 7, Bohemerus *Jur. eccles. Protestant.* t. 5 l. 5 tit. 49. Mitto ceteros, qui hunc eundem de usuris errorem literis mandare ausi sunt. Quod ad Græcos attinet, Ballerinius loc. cit. ostendit, eos diu cum Romana Ecclesia consensisse, eorum autem, in quo nunc versantur, de usuris errorem induci ceptum à Maximo Margunio sæculo XVI., ut testatur Papadopulus Præn. mystag. resp. 1 sect. 7 n. 5, atque etiam ipsos Moschos rectam de usuris fovere sententiam, quamquam ipsi sese ab iis non absteineant, tradit Sigismundus L. Baro *in Rer. Mosc. comment.* quæ extant in Script. rer. Mose. p. 44. Sed celebris est de usuris controversia à Jansenianis Schismaticis in

Belgio excitata, cujus controversiæ occasio explicatur in opusculo, *Memoire sur l'état present de refugiez François en Hollan'de au sujet de la Religion.* Paris. 1723. Cum enim contractus usurarii in Belgio fœderato, quo plures confugerant, passim inirentur, alii iis magno animo resisterent, alii Calvinianorum sententiam, Reipublicæ metu perterriti, tueri cœperunt, quorum opera recenset Ballerinius cit. præf. n. 51. Inter eos principem locum obtinet Nicolaus Broedersen, Pastor Delphensis; qui tractatum edidit de Usuris licitis et illicitis; quo quidem tractatu Calvinianorum de usuris sententia defenditur, sed tamen non despiciuntur traditiones, quod faciunt Calviniani, potius hæc secundum eorum sententiam explicantur. Huic præsertim Scriptori favere visus est Scipio Maffejus in opere dell' Impiego del denaro, quod quidem opus doctissimi Viri solide, invicteque resutarunt. Catholicam vero sententiam de usuris late demonstrant, atque tuentur Pougetus Instit. catholic. t. 1 par. 2 sect. 5 c. 8 §. 2 p. 654 seq. ed. Augustæ Vindelicorum 1764, Natalis Alexander Theolog. dogmat. et moral. t. 2 l. 5 c. 7, Gennet. Theol. moral. t. 1 tract. 4 de Mutuo et usur. qu. 6 seq., Saintebeuvius Resol. cas. conscien. t. 2 cas. 210 p. 422 et seq. ed. Paris. 1700, Aloysius Bulbeau seu Bultellus Apol. pro Lactant. in mater. usur., Benedictus XIV de Synod. Diœc. l. 10 c. 4., Zecchius in lib. *Rigor moderatus circa usuras*, Daniel Concina *de Usuris*, Auctor operis Insulis editi an. 1750, cui titulus *Dogma Ecclesiæ circa usuras*, Ballerinius *de Usuris*, qui alios præterea describunt, à quibus eadem materia illustratur.

5. Accedit, quod inter officia humanitatis, et beneficentiæ, quibus homines mutuae charitatis lege obstringuntur, illud præcipuum est, ut alteri concedamus, quæ ei necessaria, nobis vero inutilia sunt (1). Quod est fundamentum contractuum, quos gratuitos appellamus, ut mutui, depositi. Sane amico denegari non potest officium ejus custodiendi pecuniam ea diligentia, qua suam ipsam quisque custodiret, et injustus esset, qui ob hoc officium præmium postularet. Pari ratione, amico, cujus est explorata, et comperta fides, deneganda non est pecunia, quæ est ei, qui accipit, necessaria, danti autem inutilis, quæ si stato tempore restituatur, nihil aliud salva æquitate peti potest (2).

(1) Confer Tullium de Offic. l. 1 §. 16 opp. t. 5 p. 277 ed. Oliveti Genov. 1745.

(2) Sed qui usuras tuentur, urgere solent utilitatem, quam qui mutuum accepit, ex ejus usu atque ex dilata restitutione consequitur; atque hanc pretio æstimari posse defendunt. Verum his egregie satisfacit S. Thomas in 3 disp. 57 qu. 1 art. 6 inquit: « Quidquid vero de utilitate contingit ei, cui mutuum dedi, ultra mensuram mutui, ex pecunia mutuata; hoc est ex industria ejus, qui sagaciter pecunia usus est. Industriam autem ipsius ei vendere non debeo. Secus nec pro stultitia ejus habere minus debeo. »

6. Atque hæc quidem apud omnes Catholicos certissima sententia est, cum quis alteri sine sui detrimento mutuum attribuit, hoc est officium præstat accipienti utile, danti non molestum.

Verum sæpe evenit, ut quis ex officio suo damnum accipiat, aut amittat lucrum, quod consequi debuisset. Quare hujus detrimenti habenda ratio est, et ideo recte exiguntur usuræ, non propter mutuum, sed propter damnum, quod in mutuantem redundat (1). Ita si quis alteri concedat domum, aut vestes, quibus ipse utatur, earum dominus recte aliquid percipit pro usu, ex quo damnum capit, quoniam res datæ usu teruntur. Similiter dato prædio, quo alter utatur fruatur, dominus amittit fructus, quos ex eo percepisset; et hoc quidem resarciri damnum, æquitati congruens, et conveniens est.

(1) Benedictus XIV. cit. Encycl. art. 3, «nequaquam negatur, inquit, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut ajunt, titulos, eosdemque ipsimet universim naturæ mutui innatos, et intrinsecos forte concurrere, ex quibus justa omnino, legitimæque causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi. Neque item negatur, posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diverse prorsus à mutui natura contractus recte collocari, et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam, et negotiationem exercendam, honestaque itidem lucra percipienda.»

7. Sed et ex pecunia mutuo data licet fructus percipere, quando mora debitoris, qui alienam pecuniam retinet, danti affert damni causam, aut lucrum intercipit, quod ipse ex re sua consequi potuisset (1). Scilicet qui pecuniam in honesta negotiatione collocare solet, et vero ostendit, se habuisse in promptu merces, quas comparare potuisset, is recte usuras postulat ob interceptum lucrum culpa, et mora debitoris, qui alienam pecuniam retinuit (2). Erunt autem hi fructus adempto lucro pares, et congruentes. Quare creditor demonstrabit, quanti ejus interesset habere pecuniam, cum qua negotiationem exerceret, et iudex in ejus rei æstimatione rationem habebit periculi, dubii eventus, laboris, sumptuum, remque omnem ex adjunctis personarum, loci, ac temporis, regionisque more æstimabit (3).

(1) Vide S. Thomam 2. 2. q. 78 art. 2 ad 4 et q. 62 art. 4.

(2) Ut creditor propter amissum lucrum, quod è sua pecunia consequi potuisset, recte usuras petat, tria demonstrare debet. Primum est, quod ipse pecuniam suam non ociosam, et inutilem retinere, sed cum ea negotiationem exercere soleat. Alterum est, quod habuerit in promptu venales merces, quas sine dubio comparasset, nisi pecunia sua caruisset. Postremum, quod debitor in mora fuerit, hoc est, idoneo tempore alienam pecuniam non restituerit, atque ita lucrum interceperit. Quæ tria vulgo dicuntur *tria requisita Pauli de Castro*, quoniam ea primus numeravit, et explicatius, quam ceteri, tradidit Paulus de Castro in l. 2 §. ult. ff. de eo quod. cert. loc.

(3) L. 3 ff. de eo quod certo loc., §. 7 et ult. Inst. de verb. oblig.

8. Eadem accepti damni causa est. Nimirum si quis, ob datam alteri pecuniam, damnum pertulit, hoc quidem resarcire oportet, atque ejus causa recte à debitore fructus percipiuntur. Ita qui domus ruinam avertere, qui agrum colere, et cultura fructuosum facere non potuit, quia caruit pecunia sua, qui æs alienum cum fœnore contrahere debuit, ut suis creditoribus satisfaceret, jure agit, ut debitor, qui causam damni dedit, damni teneatur (1).

(1) L. un. Cod. de Sentent. quæ pro eo quod interest. Recte tamen, præter ceteros, animadvertit Carolus Gagliardus Inst. Jur. Canon. l. 4 tit. 17 §. 51, quod creditor non tantum acceptum ab se damnum perspicuum facere, sed etiam demonstrare debet, sese alio modo damnum avertere non potuisse. Quare si ipse in promptu habuisset aliam pecuniam, cum qua damnum vitare potuisset, nullæ à debitore usuræ ex mutuo accepta pecunia solvendæ sunt.

9. Atque hæc quidem debitor usurarum, tum initio in pactum deduci potest, tum postea lapsu temporis exoriri. Videlicet si initio cum contractus perficitur, qui mutuo dat pecuniam statim damnum capit, idque verum, atque exploratum, non dubium, et simulatum est, recte propter hoc damnum usuræ initio constituntur (1). Quod si lapsu temporis oriatur damnum, quod initio procul aberat, eo demum orlo solvendæ erunt usuræ; sed primum monendus est debitor, ut rem omnem intelligat, ac certior fiat de usurarum onere, quo premetur in posterum, nisi statim die pecuniam restituat (2).

(1) S. Thomas 2. 2. q. 78 art. 2 ad 4, ibique Nicolaus in Notis. Confer etiam Card. de Lugo de Just. et jur. t. 2 d. 25 sect. 6 n. 72., Molinam de Just. et jur. d. 314 n. 7, Canisiam de Usur. c. 1 n. 7.

(2) Atque hoc est, quod Pragmatici dicunt, necessariam esse *interpellationem*, ut usuræ debeantur.

10. Monitio hæc, et lapsus temporis, quo expedienda solutio est, facit, ut debitor *in mora* constitutus dicatur; quæ mora nullam quidem per se tantum inducere usurarum debitionem potest (1), inducit autem, cum ea damnum affert, aut lucrum intercipit. Atque hæc mora est, quam *veram*, et *propriam*, aut *regularem* dicimus, quæque fieri intelligitur *non ex re, sed ex persona, idest si interpellatus opportuno loco, et tempore, non solverit* (2). Cui moræ alia opponitur, quæ *irregularis* appellatur, et cui locus est, cum sine ulla creditoris petitione debitor, qui constituto die æs alienum non dissolvit, ipso jure cogitur præ-

tare id, quod creditoris interest, ratione habita solius rei debitoris, quam opportuno tempore, conductoque loco non solvit (3).

(1) Solam certe moram satis non esse, ut ex pecunia mutuo data usurae percipiuntur, ex Catholicæ Ecclesiæ sententia docent periti Juris Canonici, et Scriptores rerum Theologicarum; quamquam aliud scripserint antiqui Romani Jurisconsulti, quos hæretici complures sequuti sunt. Sane re cognita, et expensa diligenter, Alexander VII. in Congregatione generali Sanctæ Romanæ Ecclesiæ, decreto edito die 18. Martii 1666. hanc damnavit propositionem: *licitum esse mutuanti aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.* Nam ratio, et æquitas naturalis ostendit, nullam habendam esse rationem moræ, quæ neque lucrum ademit, neque aliquid attulit detrimenti. « Si nihil intersit actoris, inquit Paulus, in l. 2 ff. Si quis in jus vocat. non ierit, adversarium in jus vocatum venisse conducto die, Prætor moræ pœnam remittit. » Cum quo consentit Cæjus in l. 8 ff. Si quis caution. in judic. sisten. caus. fact. non obtemper. Quod in omnibus generatim causis constitui desiderat Hotomannus in disp. de Mora c. 5 n. 15. Vehementer autem errant, qui præsentem pecuniam ex se ipsa pretiosorem, quam futuram putant, eosque merito refellit Innocentius XI., dum inter damnatas proscripsit propositionem 41, conceptam his verbis: « cum numerata pecunia pretiosior sit, quam numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem à mutuuario exigere, et eo titulo ab usu-
ria excusari. »

(2) Sic Marcianus in l. 55 ff. de Usur. et fructib.

(3) Moræ *irregularis* multa in jure præsertim Civili exempla sunt. Celebre in primis est illud, quod suppeditat L. Curabit 5 cod. de act. empt., qua sancitum est, ut emptor, qui re accepta pretium non numeravit, debeat statim post rem traditam pretii usuras persolvere, quamquam nulla earum petitio à creditore facta sit. Non enim debet emptor cum venditoris jactura rem, et pretium simul retinere. Alia similis moræ *irregularis* exempla occurrunt in l. 14 ff. Locat., l. 20 §. 4, et l. 59 ff. de Negot. gest. l. 12 §. 9 ff. Mandat., l. 60 ff. Pro socio, l. 4 §. 2 ff. de Usur., l. 46 §. 5 ff. de Adminis. et pericul. tutor., l. 5 ff. Commodat., l. 7 ff. de Eo quod cert. loc., l. 25 ff. de Pignorat. act., l. 2 et 3. Cod. deposit.

14. Sed et periculum amittendæ pecuniæ, quam aliquis alteri dedit, usuras accipi permittit. Ita qui alteri dat mutuam pecuniam, ut eam trans mare trajiciat, et cum ea in nundinis negotiationem exerceat, potest inire pactum de solvendis usuris propter periculum, cui ipse subest in ea traiectione plena discriminis, per quam facile rei jacturam facere potest. Ea de causa nauticum fœnus, quod Juri Civili probatum est (1), non improbat Jus Canonicum (2), modo lucrum procul habeat omnes mutui causas, atque ad unum periculum referatur.

(1) Confer titulos Pandectarum, et codicis de *Nautico fœnore*. « Fœnus nauticum, inquit Henricus Coccejus ad Grotium de jur. bell. et pac. t. 2 l. 2 e. 12 §. 5 de Contractib., est quando quis alii credit pecuniam mari transve-

hendam, ea lege, ut periculum sit penes creditorem; unde differt à mutuo, quia natura mutui in eo consistit, ut periculum sit debitoris, qui dominus est pecuniæ, nec est contractus innominatus, do ut des, quia proprium nomen huic negotio datum est, scilicet fœnus nauticum. » Atque hoc quidem susceptum à creditore periculum traiectionis pecuniæ, quam ipse mutuo dedit, facit ut ex Jure Romano usurae debeantur. Quin ex hoc inductus censetur contractus avertendi periculi, quem nos *assecuracionem* vocamus, et quem late Cornelius Bynkershoekius l. 4 q. jur. privat. opp. t. ult. p. 517 seq. ed. Lugdun. Batav. 1744 illustravit. Contractum hunc antiquos Jurisconsultos ignorasse tradit Henricus Coccejus ad Grotium l. 2 c. 12 n. 23, sed ipsi certe compertum habuerunt pactum suscipiendi periculi in nautico fœnore, et hoc proinde alii ad certam, suoque nomine designatam stipulationem redegerunt, ut nosci potest apud Loccenium de Jur. mar. l. 2 c. 5 n. 4, alii ad locationem conductionem, alii ad emptionem venditionem, salii ad cautionem, alii demum ad innominatum negotium, uti ostendunt Marquat. de jur. mercat. l. 2 c. 13, Scaccia de commerc. q. 7 par. 3 limit. 6, Stracca de Assesurat. in præfat., Lopez de contract l. 2 cap. 12. Cuneti tamen omne lucrum constituent in ratione periculi, quasi *lucrum traiectionis pecuniæ, quam creditor, recepto in se dubii eventus periculo, alicui sub certis usuris tamquam periculi compensatione tradit*, ut habet Loccenius de jur. marit. l. 2 c. 6 de Fœnor. naut. §. 2. Imo non solum in maritima, sed etiam in terrestri negotiatione, quæ simile afferat creditori periculum, usuras exig posse, tradit Huberus Prælect. jur. Rom. t. 3 l. 22 tit. 2 de Nautic. fœnor.: et huc spectat responsum Scævola à Triboniano propositum in l. 5 ff. de Nautic. fœnor., in quam legem videndus est Cujacius opp. t. 7 col. 847 ed. Ven. 1779.

(2) Cap. ult. de Usur. habentur hæc: « Naviganti, vel eunti ad nundinas certam aliquam pecuniæ quantitatem, eo quod suscipit in se periculum, recepturus ultra sortem, usurarius est censendus. » Magnæ ex hac decretali, quam edidit Gregorius IX., controversiæ ortæ sunt. Quidam enim per eam nauticum fœnus plane sublatum, et nullas omnino à creditore propter periculum, cui subest, usuras accipi posse arbitrantur. Alii usuras pecuniæ traiectionis à Gregorio IX. tunc solum in mutuo vetitas putant, cum vel nullum, et inane, vel simulatum est periculum, cujus specie fœneratores improbitatem suam tegere conarentur; secus ubi probabile, aut verum periculum sit. Alii tantum immodicum, et injustum, non item justum, et legitimum periculi pretium improbari statuunt. Alii Gregorianum textum corruptum esse putant, in eoque desiderari negationem, quam ipsi addunt, atque ita legunt: *usurarius non est censendus.* Verum hæc lectio est contra codicum omnium fidem, à quibus certe negatio abest. Alii denique lucrum suscepti periculi tunc usurae labe infectum censent, cum illud mutuanus consequi vult à navigante, vel eunte ad nundinas invito, et coacto ad contractum perficiendum, non item cum periculi pretium sua sponte, et voluntate à debitore oblatum est. Ego harum interpretationum nullam probo, neque à Gregorio nauticum fœnus improbari, sed tantum induci arbitror *presumptionem*, quæ contraria probatione tolli potest. Non enim ipse inquit, creditorem, qui naviganti, vel eunti ad nundinas pecuniam dedit, esse revera usurarium, sed tantum esse *censendum*, hoc est *presumendum*, nisi aliud ostendatur. Nam qui pecuniam hoc modo tradit, facile potest periculi speciem obijcere, ut usuras ex mutuo percipiat. Itaque ut omnem fraudem, et periculi simulationem avertat Pontifex, statuit, ut etiam ille, qui *aliquid ultra sortem recipit, eo quod suscipit in se periculum, usurarius censetur*.

dit sit. Quibus quidem verbis non usurarium esse decernit eum, qui lucrum accipit eo quod suscipit in se periculum, quod sane communi Theologorum sententiæ adversaretur. Nam iis certum, fixumque est, hujusmodi creditorem accipere fructus posse, non causa mutui, quod nullos parit fructus, sed propter periculum, quod suscipit ipse creditor contra naturam mutui, atque ita docent S. Thomas in tract. de Usur. opusc. 75 q. 9., S. Antoninus in 2 par. 1. 1 c. 6 §. 21., Cajetanus in Summa verb. usura exterior vers. duodecim casus, et late Covarruvias Var. resol. 1. 3 c. 2 n. 5. Gregorii constitutio tota est in inducenda juris præsumptione, per quam hujusmodi creditor censendus est usurarius, nisi aliud ostendat. Quoties igitur aliqua de nautico fœnore controversia est, semper creditori obstat juris præsumptio, quæ fert, ut contractus usurarius censeatur, scilicet ut periculi simulatione fructus ex mutuo soluti videantur. Verum hæc merat præsumptio est, quæ contraria probatione tolli potest, ut ceteræ hujusmodi præsumptiones tolluntur. Itaque creditor non prohibetur ex trajectitia pecunia usuras exigere; sed primum debet removere juris præsumptionem, atque ostendere, se non simulato periculo, uti illa fert præsumptio, ex mutuo usuras percepisse, sed revera omnes mutui causas procul habuisse, atque ob unum à se susceptum periculum lucrum obtinuisse. Hæc quidem meo iudicio vera, ac germana est interpretatio Gregorianæ Decretalis in c. ult. de Usur., de qua tum variæ, interque se dissentientes Canonistarum sententiæ circumferuntur. Atque ita sane Jus Canonicum minime sustulit nauticum fœnus, quod Jure Civili probatum est. Hoc unum inter utrumque Jus discrimen intercedit, quod Canonicam inducit præsumptionem, quam non inducit Jus Civile, simulati periculi, ut usuræ ex mutuo solvantur.

Num solius legis civilis vi aliquid ultra sortem exigi possit, multoties hoc sæculo apud Sanctam Sedem quæsitum est. Videas de hoc proposito *Dict. Jur. Can.* auct. André, sæpe cit. edit., verbo *Usura, usurero*, t. 4 pag. 534 et seq.; ac Cardinal. Gousset opus: *Theologie Morale* laudatæ quoque edit. 1853, t. 4 à pag. 597, et ipsius supplem. §. 3 et 4. Ex isto quæ sequuntur transcribere visum est.

Consultatio ipsius D. Gousset.

1.º « An confessarius ille possit absolvi, qui licet Benedicti XIV, et aliorum SS. Pontificum de usura definitiones noverit, docet, ex mutuo divitibus aut negotiatoribus præstito, percipi posse præter sortem, lucrum 5 pro 100, etiam ab iis, qui nullum omnino aliam quam legem civilem titulum habent, mutuo extrinsecum? »

2.º « An peccet confessarius, qui dimittit in bona fide pœnitentem, qui ex mutuo exigit lucrum lege civili statutum, absque extrinseco lucræ cessantis aut damni emergentis aut periculi extraordinarii titulo? »

Sacræ Pœnitentiariæ responsum 16 Sep. 1850.

« Sacra Pœnitentia, diligenter matureque perpensis propositis dubiis, respondendum censuit :

« Ad primum: Confessarium, de quo in dubio, non esse inquietandum, quousque Sancta Sedes, definitivam decisionem emisit, cui paratus sit se subicere; ideoque nihil obstare ejus absolutioni in sacramento Pœnitentiæ.

« Ad secundum: Provisum in præcedenti, dummodo pœnitentes parati sint stare mandatis S. Sedis. »

Episcopi Niciæ consultatio.

« An pœnitentes, qui moderatum lucrum, solo legis titulo, ex mutuo, dubia vel mala fide perceperunt, absolvi sacramentaliter possint nullo imposito restitutionis onere, dummodo de patrato ob dubiam vel malam fidem peccato sincere doleant, et filiali obedientia parati sint stare mandatis S. Sedis? »

Rom. Inquisit. Congreg. gen. respons. 17 Januar. 1853.

« Affirmative, dummodo parati sint stare mandatis S. Sedis. »

12. At quoniam legum ratio sanctissime et providentissime constituta, sæpe hominum malitia pervertitur, inventa sunt diverticula, et simulatæ rerum species, de quibus sane præcedendis, avertendisque oportuit cogitare. Quidam porro usurarum legumenta quærunt contracta emptionis venditionis; cum quis videlicet rem alteri vendit summo pretio justo, non accepta pecunia, cum pacto, ut adumbratus hic venditor statim ab ipso emptore rem minoris emat, ac pretium enumeret. Contractum hunc plenum fraudis, et deceptionis, quem Hispani *mohatram* appellant, recte improbant Ecclesiæ leges, atque inter usurarios contractus recensent (1).

(1) Innocentius XI. hujusmodi contractum damnavit propositione 40 inter propositiones ab eo damnatas, his concepta verbis: *Contractus mohatras licitus est etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retrovenditionis præviæ, in illo cum intentione lucræ.* Confer etiam S. Carolum Borromeum in Synod. Provinc. 1 act. Eccles. Mediol. par. 1 p. 56. ed. Patav. 1754, et Covarruviam Var. resol. 1. 2 c. 5 de Usur. n. 6 in fin.

13. Eodem loco Jus Canonicum habet *antichresin*, scilicet pactum, quo res pignori datur, ut creditor eodem pignore utatur fruatur creditæ pecuniæ loco, aut ejus fructus pro usuris accipiat (1). Nam pignus creditori traditur, ut in eo cautionem habeat, non ut capiat fructus, qui ad dominum pertinent; et ideo merito à Jure Canonico pactum antichresis improbat (2).

(1) C. 4, 2. 8 de Usur., c. 4 et 6 de Pignor., Atque his quidem Pontificiis Constitutionibus derogatum est Juri Civili, quod non solum expressam antichresin probat in L. 11 §. 1 ff. de Pignor., sed etiam tacitam, uti multi putant, in L. 3 ff. *In quib. caus. pign. vel hypoth. tacit. contrahit*, quamquam non ignorem, quæ de recta hujus legis interpretatione controversiæ